

Çağdaş Popülizm Literatürünün Değerlendirilmesine Eleştirel Bir Katkı

Hasan Faruk USLU (https://orcid.org/0000-0002-7130-3020), Atatürk University, Türkiye; hasan.uslu@atauni.edu.tr

A Critical Contribution to the Evaluation of Contemporary Populism Literature

Abstract

This article argues that the hegemony of liberal and empirical political science in contemporary populism literature is hardly new. It is the re-articulation of the dominant populism understanding directed by American social scientists within the context of the Cold War. The concept of populism in the 1950s American revisionism school debates has been freed from its historical contexts and gathered pejorative connotations. Contemporary literature transformed the Cold War idea of twin totalitarianism into the theory of extremes after the neoliberal restructuring of capitalism in the 1980s and the collapse of the USSR in 1991. In this way, any deviation from the centrist policies of neoliberal democracy is labelled as populism and thus is considered a threat. Due to this normative tendency, which is hegemonic, contemporary literature on populism has provided significant contributions to the analysis of the subjects of populism and what to do with the increasing power of populist actors. Still, no coincidence, it remains silent on the social context of populist power relations. Responding to this discrepancy, populism has to be integrated with an analysis of unified power relations proposed by the dialectical-materialist approaches.

Keywords : Contemporary Populism Literature, Power Relations, Capitalism, Neoliberalism, Subjectivist Approaches.

JEL Classification Codes : P1.

Öz

Bu çalışma popülizm olgusu üzerindeki liberal ve ampirik özellikleri baskın olan çağdaş siyaset bilimi literatürünün pek de yeni olmadığını ve Soğuk Savaş dönemi Amerikan sosyal bilimleri tarafından üretilen popülizm anlayışını yeniden tahkim etmeye çalıştığını ileri sürmektedir. 1950'li yıllardaki Amerikan revizyonizm okulu tarafından başlatılan tartışmalarda popülizm kavramı tarihsel bağlamından kopartılarak ve olumsuz özellikler yüklenerek oldukça pejoratif bir içerik kazanmıştır. Çağdaş literatür Soğuk Savaş döneminin ikiz totaliterler düşüncesini, neoliberal iktisat politikalarının yaygınlaşmaya başlaması ve Sosyalizmin çöküşünden sonra, aşırılıklar teorisine dönüştürerek, merkez neoliberal politikalarından her sapmanın popülizm olarak etiketlenip, bir tehdit olarak anlaşılmasına yol açmıştır. Hegemonik olan bu normatif yönelim sebebi ile çağdaş siyaset bilimi literatürü popülizm olgusunun özneleri ve aktörleri ve artmakta olduğu düşünülen popülist iktidar ile ne yapılacağı konusunda önemli katkılar sunmakla birlikte, hiç de tesadüf olmayan bir şekilde, popülist iktidar ilişkilerinin toplumsal bağlamı hakkında ise büyük oranda sessiz kalmaktadır. Bu eksikliği giderme noktasında, diyalektik-materyalist yaklaşımın önerdiği bütüncül bir iktidar ilişkileri analizi yoluyla popülizm kavramı birlikte düşünülmelidir.

Anahtar Sözcükler : Çağdaş Popülizm Literatürü, İktidar İlişkileri, Kapitalizm, Neoliberalizm, Öznelci Yaklaşımlar.

1. Giriş

Çağdaş zamanlarda siyasal söylem ve analizler açısından popülizmden daha temel bir kavram olmadığını söylemek sanırım yanlış olmayacaktır. Latince halk anlamına gelen *populus* kelimesinden türeyen popülizm kavramı "halka ait olma", "halka seslenme", "halka ait çıkarları temsil etme" ve "halkın istek ve arzularının siyasal faaliyette en önemli meşruiyet kaynağı olduğu" gibi anlamları içerisinde barındırır. Popülizm kavramı genel olarak "ezilen ve/veya sıradan halkı yozlaşmış olduğu ileri sürülen gerçek veya yaratılmış bir elite ve müesses nizama karşı seferber etmeye" işaret eder. Halka öncülük etmenin demagojiye kayabileceği ile popüler önyargıların istismarı gibi tehlikeler kavramın tarihine de eşlik etmiştir (Williams, 2018: 287). Bu genel anlamlarına rağmen popülizm kavramı ilk ortaya çıktığı düşünülen 19. yüzyıl Rus ve Amerikan örneklerinden günümüze kadar birçok tartışmanın konusu olagelmıştır ve hâlihazırda da kavramdan neyin anlaşılması gerektiği üzerinde ciddi bir anlaşmazlık söz konusudur. Oldukça farklı toplumsal ve siyasal hareketleri, devlet politikalarını ve ideolojileri belirtmek için kullanılmış olan popülizmin esasen bir ideoloji mi, strateji mi, siyasal mantık mı, tarz/üslup mu veya söylem mi olarak ele alınması gerektiği hususunda bir uzlaşmadan bahsetmek mümkün değildir. Bununla birlikte, popülizm üzerindeki çağdaş çalışmalar sonucu ortaya çıkan ana akım/hegemonik popülizm anlayışı tarihsel çağrışımların büyük bir kısmını dönüştürmüş ve popülizm kavramını aşırı bir esnemeye/genişlemeye tabi tutarak analitik değeri hakkında ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Her ne kadar çağdaş popülizm literatürünün akademik süper starlarından biri olan Cas Mudde daha 2004 yılında popülizmin "zamanın ruhu" (*populist zeitgeist*) olduğuna dikkat çekse de 2016 yılı popülizm üzerindeki çağdaş çalışmalar açısından dönüm noktası olarak görünmektedir. Özellikle Brexit referandumu ve Amerikan başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın zaferi popülist güçlerin Batı dünyasında siyaset sahnesini değiştirdiğinin göstergeleri olarak değerlendirilmiştir (Hawkins & Kaltwasser, 2017). 2016 yılından itibaren popülizm denilen olgunun sebep ve sonuçlarını daha iyi anlamaya yönelik oluşan takıntı, Müller'in (2019) deyimiyile bir "demokrasi-savunma-endüstrisi" (*democracy-defense-industry*) yaratmıştır. Bu çerçevede, çağdaş literatürdeki ana akım/hegemonik popülizm anlayışı, tarihsel örnekler ve farklı popülizm şekilleri arasında bir ayırım yapmadan, popülizmi demokrasiye ve özellikle liberal demokrasi anlayışına bir tehdit olarak anlaşılmasına yol açmıştır. Popülizm denilen olguların hukukun üstünlüğü ile olan rahatsız ilişkisine, kuvvetler ayrılığını ayak bağı olarak gören anlayışına, eleştirel basın hakkındaki olumsuz tutumlarına ve toplumu çatışmacı olarak kurgulayan söylemine dikkat çekerek, çoğulculuk ve liberal demokrasi açısından sorunlu olduğunu ileri sürmektedir. Bu "demokrasi-kurtarma-zihniyeti" (*democracy-saving-mind*) yurttaşları, ilerici siyasal aktörleri, akademisyenleri¹ ve gazetecileri popülizme etkin bir karşılık geliştirme noktasında

¹ Popülizm üzerindeki çağdaş çalışmalara yön verici bir etkisi olan Mathijs Rooduijn'in (2016: 317) şu sözleri popülizme karşı demokrasi-savunma-endüstrisinin akademisyenler üzerinde yarattığı ahlaki zorunluluk hakkında oldukça açıklayıcıdır: "Dolayısıyla fikrimi ve yaklaşımımı değiştirdim. Akademik çalışmalarında mümkün olduğu kadar tarafsız kalacağım, ancak konu hakkındaki kamusal tartışmalara katılma ve ayrıca

sorumluluk almaya davet etmiştir. “Anti-popülizm” adeta kendi içerisinde bir sektör haline gelmiştir.

Son yıllarda popülizm kavramının “enflasyonist” kullanımının yanı sıra, birçok düşünürün kavrama dair şüpheler beslemesi ve popülizm mefhumundan kendini sakınması da üzerinde düşünülmesi gereken bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır (D’Eramo, 2013; Foster, 2017; Löwy, 2019; Traverso, 2019). Zira çağdaş literatürde kullanıldığı şekliyle popülizmin “birbirine taban tabana zıt siyasi ideolojileri bir araya getirebildiği” görülmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse, Beş Yıldız Hareketi (*Five Star Movement*), Kuzey Birliği (*Lega Nord*), Boyun Eğmeyen Fransa (*La France Insoumise*), Ulusal Birlik (eski adıyla Ulusal Cephe), Donald Trump, Bernie Sanders, Podemos, Hugo Chavez aynı başlık altında toplanabilmektedir. Popülizm siyasal yelpazenin oldukça farklı konumlarında bulunan liderlerin siyaset tarzı ve söylemi olarak kurgulandıkça, Traverso’ya göre (aktaran: jacobinmag.com, 2019) “sadece biçim/form açısından tanımlanmakta iken kavramın siyasal içeriği önemsizleştirilmektedir”. Bu hareketlerin bir kısmı dışlanmışları ve alt sınıfları toplumsal ve siyasal sisteme dâhil etme amacı güderken, bir kısmı ise yabancı düşmanı ve ırkçı bir tutum takınarak dışlayıcı politikalar benimsemektedir. Yine de bu farklılığın göz ardı edilerek, ortak özellik olarak “halka yönelik çağrılar” ile “halk ve seçkinler karşıtlığı” söylemlerindeki benzerliğin altı çizilerek hepsi birden popülizm şemsiye altında toplanabilmektedir. “Toplumsal ve sınıfsal içeriğine bakmaksızın”, otoriter özellikler gösteren siyasetlerin giderek bir siyaset tarzına, söylem ve örgütsel biçimlere indirgenerek (Bekmen & Özden, 2021) popülizm olarak etiketlenmesi, popülizm kavramının analitik değeri açısından da kuşkuyu beraberinde getirmektedir. Traverso’nun da vurguladığı gibi “Corbyn, Sanders ve Podemos ile Salvini, Orban, Trump ve Bolsonaro’nun birbirinin muadili olabileceği anlamına geliyorsa, [popülizm] tamamen işe yaramaz, hatta tehlikeli bir kavram” (aktaran: jacobinmag.com, 2019).

Bu çalışma her ne kadar tarihsel temellerinin 1950 ve 1960’lı yıllardaki Amerikan revizyonizm tartışmalarında (dönemin çoğulcuları ve tarihçileri ile Soğuk Savaş liberallerinin başını çektiği) gözlemlenebilse de çağdaş popülizm literatüründeki günümüz (liberal ve ampirik) siyaset bilimi disiplininin hegemonyasının açıklanmaya muhtaç olduğunu düşünmektedir. Bu çerçevede, çağdaş popülizm literatürünün oldukça tartışmalı bir kavram olan popülizme ne gibi katkıları olduğunu ve bu çabanın neye hizmet ettiğini araştırma soruları olarak ele almaktadır. Ek olarak, elinizdeki çalışma çağdaş literatür bağlamında geliştirilen “popülizmin eleştirisinin eleştirisine”² bir katkı yapma amacındadır. Güncel çalışmalar göz önüne alındığında popülizmin eleştirisinin eleştirisi noktasında hatırı sayılır bir birikim söz konusudur (Ateş, 2018; D’Eramo, 2013; Foster, 2017; Jäger, 2017).

medyada popülizm ile liberal demokrasi arasında gittikçe artan gerilim hakkında uyarma noktasında kendini giderek daha çok zorunlu hissediyorum... Akademisyenlerin de liberal demokrasiyi koruma ahlaki yükümlülükleri vardır. Toplumsal ve siyasal çoğulculuğu geliştirerek sistem araştırmacıların kendi işlerini yapabileceği ve bilimin gelişebileceği koşulları yaratır. Araştırmacılar da buna bağlıdır (çeviri yazara aittir).

² Bu kavram Ateş’in (2018: 54) çağdaş popülizm literatürünün eksikliklerini tartıştığı makalesindeki kullandığı anlamda kullanılmaktadır.

Bu "akademik anti-popülizm" literatürünün popülizmi liberal/temsili demokrasinin ve/veya çoğulculuğun karşıtı veya "asimetrik karşı kavramı" (*asymmetrical counter-concept*)³ olarak okuyarak demokrasinin ve çoğulculuktan bir sapma olarak görmesi; sağ ve sol popülizm arasındaki ayrımların göz ardı edilerek birbirine benzemez örnekleri aynı kefeye koyması ve bir tehdit olarak sunması; popülizm tartışmalarından ekonomi temelli belirlenimlerin dışlanarak, popülizmin münhasıran siyasal bir olgu olarak düşünülmesi ve çağdaş literatürün yeni ve orijinal olmaktan ziyade II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan sosyal bilimcilerinin tarihsel revizyonizm okuması aracılığı ile geliştirilen popülizm kavramsallaştırmasının tekrarlanması olduğuna dikkat çeken önemli eleştiriler mevcuttur.

Bu gözlemlere ek olarak, bu makalede popülizm tartışmalarında yeterince üzerinde durulmayan bir husus olarak görünen popülizmi tartışmanın aslında iktidar olgusunu ve iktidar ilişkilerini tartışmak olduğu ileri sürülerek çağdaş literatürdeki bu eksikliğin dar bir siyaset anlayışından mülhem iktidar ilişkileri kavrayışından kaynaklandığı savı tartışılacaktır. Göran Therborn (1976) tarafından ortaya konulan analitik çerçeveyi takip ederek, liberal ve ampirik özellikleri baskın olan çağdaş literatürün popülizm ve iktidar ilişkileri tartışmasını büyük oranda iktidarın öznelerinin analizine (örneğin popülist liderler) ya da bu öznelerin iktidarlarını nasıl meşrulaştırdıklarına ve bu meşrulaştırma amacıyla hangi araçları seferber ettiklerinin araştırılmasına indirgediğine dikkat çekilecektir. Bu sınırlar içerisinde üretilmiş çalışmalar popülizm üzerindeki tartışmalara önemli katkılar sağlamış olmakla birlikte, popülizm olgusu bağlamındaki iktidar ilişkilerini temelde siyasal iktidar bağlamında belirli öznelerin iktidara ulaşma ve iktidarda iken de ne yaptıkları ile sınırlamıştır. Siyasal/kurumsal iktidar ilişkileri haricinde gündelik hayatın iktidar ilişkilerini (Ünüvar, 2018: 7) ve daha da önemlisi iktidar ilişkilerinin tarihsel ve toplumsal bağlamını büyük oranda ele almamışlardır. Bu çerçevede değerlendirildikçe, çağdaş literatür "liberal demokrasinin neoliberal teknokratik anlayışının başarısızlığı ile yüzleşmesinden" (Ateş, 2018: 55) kaçınmasına hizmet etmektedir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde popülizm literatürünün tarihsel evrimi takip edilecek ve bu noktada özellikle 1950 ve 1960'lı yıllarda ortaya çıkan düşüncenin erken popülizm tartışmalarından oldukça önemli bir kopuşu temsil ederek günümüzdeki hâkim anlayışı da belirlediği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Özellikle 2000 sonrası çağdaş literatürün belirginleşen eğilimlerinin katkıları ve eksiklikleri tartışıldıktan sonra, aslında pek de yeni olmadığı ve popülizmin temelde siyasal bir mefhum olduğuna yönelik çağrılarının önemli akademik, ideolojik ve siyasal sonuçları olduğu dile getirilecektir. Sonuç olarak ise, bu çalışma dar bir siyaset ve iktidar anlayışından türetilen güncel literatürün

³ Reinhart Koselleck'in kavramlar tarihi üzerindeki çığır açan çalışmalarından hareketle çağdaş popülizm literatürünün popülizmi demokrasi ve/veya çoğulculuğun asimetrik karşı kavramı olarak kurgulama mücadelesi içerisinde olduğuna değinen çalışmalar mevcuttur (bunlardan birkaçı için, bkz. Houwen, 2011; Jäger, 2017: 311; Lara, 2018). Lara (2018: 35) popülizmin demokrasinin bir karşıtı olarak sunuluyor olmasına rağmen "aslında onun neoliberalizmin asimetrik karşı kavramı" olduğunu ileri sürmektedir.

İngilizce diliyle "popülist terimini tanıştıran" Birleşik Devletler Halkçı Partisi'dir ve 1870'lerde ortaya çıkan Çiftçi İttifakı'nın oluşturduğu hareket temelde altın standardının kısıtlayıcı para politikalarının terk edilmesi talebi ile finansal iktidarı, demiryolu şirketlerini ve siyasal müesses nizamı hedef almıştır (Fuentes, 2020: 53; Gerbaudo, 2018: 82). Popülizm kavramının tarihsel süreçte geçirdiği evrim ve kazandığı farklı anlamlar bağlamında oldukça ciddi bir arşiv taraması yapmış olan Fuentes'e göre (2020: 55) 1870'ler-1890'lar Amerikan Çiftçi Hareketi ve Halkçı Parti deneyimleri "popülizmin kurucu momentini" oluşturur. Bu açıdan popülizm kavramının ortaya çıkması, birinci küreselleşme olarak da adlandırılan yeni uluslararası ticaret koşullarının⁷ tarımda yarattığı krizlerin bir sonucudur. Her ne kadar dönemin Avrupa basınında "Avrupa Sosyalizmi" ve "sosyalist arzular barındırmak" ile itham edilse de Amerikan deneyiminin devrimci olduğunu söylemek güçtür (zira özel mülkiyete bile karşı değildir). Yine de çağdaş popülizm tartışmalarına popülizmin küreselleşmenin toplumsal etkilerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkması bakımından paradigmatik bir etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Rusya'da 19. yüzyıl sonlarındaki 'ülkedeki devrimci dönüşüm stratejileri' tartışmalarında Narodnik hareketinin görüşlerini ifade etmek için Bolşevikler tarafından popülizm kavramının kullanıldığı bilinmektedir. Bu tartışmada temelde Narodnikler köylü komünlerinden (*mir*) doğrudan sosyalizme geçişi savunurken, Bolşevikler ise mirin artık 'farklılaşmamış bir varlık' olarak mevcut olmadığını, Rusya'nın hızla kapitalistleşiyor oluşunun mirleri yok ettiğini, dolayısıyla yeni gelişmekte olan şehirli işçi sınıfının devrimin taşıyıcısı olarak görülmesi gerektiğini ileri sürer (Patnaik, 2017). Bu bağlamda Narodnikler için kullanılan popülizm ifadesi 'halkın sınıflara ayrılmadığı bölünmez bir varlık olarak görülmesi gerektiği' eğilimine işaret eder. Narodnikler için kullanılan popülizm kavramının bir diğer çağrışımı ise, entelektüel bir hareket olarak 'halka gitme' amacına dikkat çekmesidir⁸. 1860-1870'lerde Rus köylülerinin devrimci bir sınıf olduğuna inanan, köylülüğün kurtulması ve Çar'ın devrilmesi için halka gitmek ve hem onları eğitmek hem de onlardan öğrenmek gerektiğini düşünen çoğunlukla orta sınıf entelektüellerin oluşturduğu Rus *Narodnichestvo* hareketi popülizm olarak bilinir. İster oldukça spesifik entelektüel bir eğilime işaret etsin, isterse de halkın henüz sınıflara bölünmediği bir varlık olarak kavranışına dikkat çeksin, Narodnikler ve popülizm tartışması devrimci bir potansiyeli ve toplumsal sınıf tartışmalarını bünyesinde barındırmaktadır.

İki savaş arası dönemde, sadece ABD bağlamında değil, dünya genelinde Büyük Buhran'ın popülist fikirlerin yaygınlaşması açısından uygun bir ortam yarattığı açıktır. Roosevelt tarafından ortaya konan *New Deal* (Yeni Mutabakat/Düzen) programını popülist

⁷ Yazara göre buharlı gemiler taşımacılık maliyetlerini ve zamanını kısaltarak, Avrupa'dan Birleşik Devletler'e gelen ürünlerin (buğday gibi) iç piyasadan daha ucuz olmasına yol açmış ve demiryolu ağlarının inşası da resmi tamamlamıştır. Bu süreç özellikle buğday üretimine yoğunlaşan Kuzey Amerikalı çiftçiler açısından oldukça hasar verici olmuştur. Düşen buğday fiyatları neticesinde kredi borçlarını geri ödemekte zorlanan çiftçiler kurdukları ittifaklar aracılığı demiryolları, vergiler, bankacılık sistemi ve altın standardından oluşan finansal ve siyasal sistemin etkili bir eleştirisine girişmişlerdir (2020: 55-56).

⁸ Narodnikler bağlamında popülizmin ifade ettiği bu iki anlamın daha detaylı bir tartışması ve *Narodnichestvo* kavramı üzerindeki farklı görüşler için, bkz. Houwen, 2011: 12-17.

talelerin bir yansıması olarak okumak da az rastlanır bir düşünce değildir. Yine de dönemin aşırı kutuplaşmış lügatinde popülizmin “kızıl, komünist ve faşist” gibi düşmanı ifade etmek için kullanılan kavramlara oranla çok daha “yumuşak ve muğlak bulunması”, dönem itibarıyla popülizm kavramının “daha az kullanılması” ile “daha yüksek etkiye sahip olması” arasındaki orantısızlığı açıklayabilir (Fuentes, 2020: 57-58). Ayrıca bu dönemde Doğu Avrupa özelinde ortaya çıkan örgütlü köylü hareketleri de dikkat çekmektedir. Yalman’ın da aktardığı gibi bu hareketler, 19. yüzyıl Rus popülistlerinin küçük üreticiliği kapitalist aşamadan geçmeden sosyalizme geçişi sağlayacak bir araç olarak görmesinden farklı olarak, küçük üreticiliğin korunmasının kendi başına bir amaç haline dönüştürmüşlerdir (1985: 20).

İkinci kuşak popülizmler daha çok Latin Amerika örnekleri bağlamında “ithal ikameci sanayileşme” modeli ile birlikte düşünülmektedir. Özellikle gelişmiş birinci dünya göz önüne alındığında⁹, popülizmin tarihsel ve toplumsal temellerinin İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminden sonraki düzen içerisinde (parlamenter demokrasi düşüncesinin yaygınlığı, refah devleti uygulamalarının toplumsal adalet ve istikrar açısından meşruiyet kazanması ve kapitalizmin düzenlenmesi/organize edilmesi) ortadan kalkması, popülist fikirler için pek de uygun olmayan bir ortam yaratmıştır (Fuentes, 2020: 58-59). Ancak bu dönem açısından esas olarak dikkatlerden kaçmayan husus, Panizza (2005: 3) tarafından “tarihsici” (*historicist*) bir yaklaşım olarak nitelenen “popülizmi belirli bir tarihsel dönem, toplumsal formasyon, tarihsel aşama veya bir takım tarihsel koşullara bağlama eğilimidir”. Latin Amerika bağlamında popülizmi çalışanlar arasında yaygın olan bu düşünce tarzı dikkatleri özellikle 1930’lar ile İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi’nin (İİSS) çıktığı 1960’lar arasında popülizmin İİSS ile yakın ilişkisine¹⁰ yoğunlaştırmıştır. Yalman’a göre (1985: 24) bu dönem çalışmalarının popülizmi “Latin Amerika ülkelerinin tarihlerinin belli bir aşamasında tanık oldukları bir siyasal biçimlenme (*form of politics*) olarak düşünmesi, popülizme “dönemleme aracı” olarak analitik bir nitelik kazandırma amacındadır. Zira modernleşme okulu tarafından kullanıldığı biçimiyle¹¹ sınıfsal farklılıkların göz ardı

⁹ *Mudde & Kaltwasser (2019: 47) Avrupa bağlamındaki az sayıda popülist hareketlerden birinin Fransa’da Pierre Poujade’in kurduğu Tacirlerin ve Zanaatkarların Savunması için Birlik’i olduğunu ve partinin sadece bir seçimde yarışsa da uzun ömürlü bir etki oluşturarak zamanla Poujadizm teriminin popülizmle eşanlamı hale geldiğini not etmektedir.*

¹⁰ *Bu dönem açısından “popülizmin ekonomik boyutu” şu şekilde özetlenebilir: iç pazara yönelik İİSS, ücretli kesimlerin ücret düzeylerinin sürekli yükseltilmesi ve bu kesimlere yönelik sağlık, eğitim gibi kamu harcamalarının artırılmasını öngören bölüşüm politikaları ile devletin artan biçimde sermaye birikim sürecine katılımı (Yalman, 1985: 25).*

¹¹ *İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde popülizm kavramının “modernleşme okulu” çerçevesinde yeniden güncellik kazandığı sık karşılaşılan bir düşüncedir. Avrupa’da Isaiah Berlin, Latin Amerika’da Gino Germani ve Torcuato di Tella gibi yazarların etkisinde geliştirilen modernleşme tezi “popülizmin ancak modernleşmenin eşliğindeki toplumlarda var olabileceğini öne sürmüştür”. Bu düşünceye göre, “demokratik konsolidasyon süreçlerinin yaşandığı yerlerde popülizm görülemezdi. Ancak bu tezin çok problemli olduğu ortadadır. Zira modernleşme kritik eşikleri aşıldıktan çok sonra da popülizmin ortaya çıktığı tarihsel bir gerçekliktir” (Finchelstein, 2019: 151). Modernleşme okulu bağlamındaki kullanımlarda popülizm “bağımsızlık mücadelesi veren sömürge toplumlarında kitlelerin artan biçimde siyasal hayata katılmalarına”, “sınıfsal farklılaşmanın göz ardı edilerek, halk seçkinler ayrımın toplumsal yapıdaki temel çelişki olarak değerlendirilmesine” ve “kitlelerin karizmatik önderler tarafından yönlendirilmesine” dikkat çekmektedir (Yalman, 1985: 20).*

edilmesine neden olduğu için analitik değerini yitirdiği düşünülen popülizm kavramı yeni bir içeriğe kavuşturulmaktadır. Arjantin'de Juan Peron, Brezilya'da Getuilo Vargas ve Ekvador'da J.M. Velasco Ibarra örneklerinin paradigmatic olarak ele alınması ile popülizm Latin Amerika ile özdeş hale gelerek, "farklı sınıfların karizmatik liderlerin önderliğinde kurmuş oldukları ittifaklarla" anılmaya başlamıştır (Moffitt, 2020: 33).

Dönem açısından popülizm kavramının, D'Eramo'nun (2013) ifadesi ile "hür/özgür dünyadan üçüncü dünyaya doğru kayışı", kavramın Amerika'lı sosyal bilimcilerin etkisi ve yine çığır açan Torcuato di Tella'nın 1965 tarihli çalışması ile "olumsuz özellikler"¹² yüklenmiş olmasıyla ilişkili görünmektedir (Fuentes, 2020: 60). İkinci kuşak popülizm tartışmalarının bir mirası varsa, Baykan'ın (2019: 13-14) belirttiği gibi, o da popülizmin "ithal ikameci sanayileşme ve patronaj/himayecilik üzere yeniden dağıtımçı teknikler ve geri kalmış dünyada modernleşmenin problemleri ile alakalı görülmesidir".

Üçüncü kuşak/dalga popülizmler göz önüne alındığında, özellikle 1980 sonrası kapitalizmin neoliberal bir şekilde yeniden yapılanması ve bu yeniden yapılanmanın beraberinde getirdiği uygulamaların popülist olduğu öne sürülen yönetimler eliyle hayata geçirilmesi dikkat çekmektedir. Bu gelişmeler popülizm ile belirli bir ekonomik modelin özdeşliğini, İİSS gibi, sorgulamaya itmiş ve temel olarak popülizmin belirli bir sosyo-ekonomik bağlamın yansıması olarak görülmesi yerine siyasal bir olgu olduğu sonucunu doğurmuştur.

2000 sonrası çağdaş literatürün de içerisinde yeşerdiği bu dönem sol ve sağ popülizm örneklerinin de ortaya çıktığı bir bağlam olarak düşünülmektedir. Latin Amerika özelinde Venezuela'da Chavez ve Bolıvy'a'da Morales gibi isimler ile Avrupa'da İspanya'da Podemos ve Yunanistan'da Syriza gibi aktörler sol popülizm olarak değerlendirilmiştir. Yine Avrupa bağlamında göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı radikal sağ hareketlerin popülist tonlar kazandığı ileri sürülerek popülizm kavramının kapsadığı örnekler oldukça ciddi bir biçimde genişlemiştir.

Kısaca ele alınan bu üçüncü kuşak/dalga popülizmlerin değerlendirilmesinde literatürde ön plana çıkan başlıca eğilimleri ayrı bir başlık altında, analitik olarak not etmek daha faydalı olacaktır.

3. Çağdaş Popülizm Literatüründe Başlıca Eğilimler

Tarragoni (2021: 3-7) ve Rooduijn'nin (2019: 263-265) izinden giderek söylemek gerekirse, "popülizm üzerindeki çağdaş literatür" açısından öne çıkan birkaç eğilim (tamamen kapsayıcı olmamakla birlikte) şu şekilde sıralanabilir:

- Yöntembilimsel/metodolojik açıdan popülizm kavramı üzerindeki çağdaş çalışmaların önemli bir bölümünün minimal tanımlar geliştirmek yönünde bir

¹² Fuentes (2020: 60) Torcuato di Tella'nın çalışması ile popülizm kavramının sanayileşme sürecini tamamlanamaması, az gelişmiş ülkelerin karakteristik bir özelliği olarak belirlediğini vurgulamaktadır.

tercihe sahip olduğu dile getirilmektedir (De Cleen & Glynos, 2021; Pappas, 2016; Stavrakis, 2017). Minimal tanımlar kavramın temel ve tanımlayıcı özelliklerini içerirken, ikincil ve olumsal özelliklerini dışarıda bırakmaya yarayan çalışın tanımlardır. Özellikle görgül/ampirik örnekleri sınıflandırmaya yarayan minimal tanımlar yönündeki tercih popülizm kavramının günümüzdeki "kavramsal esnekliğinin" temel nedeni olarak görülmektedir. Sayıları gittikçe artan görgül/ampirik vakaları içerebilmek ve bu vakalara uyarlanabilmek için popülizm kavramı adeta "hepsini-yakala" (*catch-all*) kategorisine dönüşmektedir. Minimal ve keskin tanımlar yoluyla kavramın aşırı kullanımını önleme amacı paradoksal biçimde gittikçe genişleyen tanım üretme çabalarına yol açmaktadır (De Cleen & Glynos, 2021).

- Son yıllardaki popülizm çalışmalarında ampirik/görgül olarak "güncelin geçmişe oranla öncelik kazanması" eşine az rastlanır bir durum değildir. Tarragoni'nin (2021: 4-5) ifadesi ile söylemek gerekirse, günümüz popülizm çalışmaları "tarihi unutmak" eğilimine sahiptir. Bu çerçevede ya çağdaş görünümünden devşirilen popülizm tanımları tarihsel bağlam sorunsallaştırılmadan geçmişe uygulanmakta ya da varsayılan güncel tanıma uymadığı için popülizmin geçmişi reddedilmektedir. Hatta belirli bir popülizm tanımına yaslanarak tarihe doğru geri gidilince, kimilerine göre "tarihte kendilerine popülist diyen hareketlerin bile aslında popülist olmadığı" (Müller, 2017: 105) söylenecek kadar ileri gidilmektedir.
- Her ne kadar popülizm kavramı tartışmalı bir kavram olmaya devam etse de son yıllardaki çalışmalarda popülizmin nasıl tanımlanabileceği hususunda araştırmacılar arasında bazı tanımların (düşünsel yaklaşım olarak da bilinen ince/zayıf-merkezli bir ideoloji¹³, siyasal bir strateji¹⁴, siyasal mantık¹⁵, siyasal

¹³ Özellikle *Cas Mudde ile özdeşleşen bu tanıma göre popülizm "toplumu nihai bir biçimde saf halka karşı yozlaşmış seçkinler olarak iki homojen ve karşıt kampa ayrılmış olarak ele alan ve siyasetin halkın genel iradesinin bir dışavurumu olması gerektiğini ileri süren ince merkezli bir ideoloji"* (Mudde & Kaltwasser, 2019: 16) olarak anlaşılır.

¹⁴ Kurt Weyland'ın başını çektiği siyasal bir strateji olarak popülizm düşüncesine göre popülizm "en iyi, şahıscıl (personalist) bir liderliğin iktidara gelmek veya iktidar uygulamak için büyük sayıda ve çoğunlukla örgütlenmemiş takipçilerinin doğrudan, aracısız kurumsallaşmamış desteğine dayandığı bir siyasal strateji" (Weyland, 2001: 14) olarak tanımlanır.

¹⁵ Büyük oranda Ernesto Laclau'nun (2005a, 2005b) görüşlerinin şekillendirdiği siyasal mantık yaklaşımı popülizmi "ontik olmaktan öte ontolojik bir kategori" olarak düşünmeye meyillidir. Laclau'ya göre (2005b: 43-44) popülizmin yapısal tanımlayıcı özellikleri şunlardır: siyasal-söylemsel pratiklerin popüler bir fail/özne kurması, toplumun antagonistik iki kampa bölünerek içsel sınırların çizilmesi, bu bölünmenin mantığının toplumsal talepler arasında eş değerlik zincirinin kurulması tarafından dikte edilmesi ve bu eş değerlik zincirinin bir boş gösteren tarafından tahkim edilmesi". Laclau'ya göre bu yapısal özellikler belirli bir eklemlenme tarzı ile münhasıran ilişkilidir.

söylem¹⁶ veya siyasal tarz/üslup¹⁷) daha çok talep gördüğü gözlemlenmektedir. Bu tanımlar popülizmi daha önceki kuşaklarda hâkim olduğu düşünülen bir açıklama yöntemi olarak "belirli bir toplumsal veya sosyoekonomik bağlamın bir yansıması olarak görmek yerine", temelde *siyasal* bir olgu¹⁸ olarak düşünmektedir. Hatta alanın oldukça kapsamlı ve önemli bir kitabı olan *The Oxford Handbook of Populism* çalışmasında editörler "bilinçli/kasıtlı bir şekilde ekonomi üzerine temellenen yaklaşımları değerlendirme dışı bıraktıklarını" belirtme ihtiyacı hissetmişlerdir¹⁹. Popülizmi siyasal bir olgu olarak anlamaya gayret eden çalışmalar ilgilerini siyasal aktörler, kurumlar, söylem, tarz ve mobilizasyon konularına yoğunlaştırmışlardır (Heinisch et al., 2017: 5).

- Belirli bir dereceye kadar kavramın tanımlanması çabalarındaki uzlaşmaya bağlı olarak, artık akademik ilginin kavramsallaştırma girişimlerinden daha çok popülizmi "operasyonel hale getirme/ölçülebilir kılma" amacına yoğunlaşmış olması dikkat çeken bir gelişmedir. Özellikle düşünsel tanımların (popülizmi bir fikirler/düşünceler bütünü olarak değerlendiren) ana akım tanımlar haline gelmesi temelde siyasal aktörlerin popülizm ile ilişkisini bir "derece" meselesi haline getirmiş ve bu çerçevede içerisinden üretilen çalışmalar aktörlerin azalan veya artan derecede popülist mesajları yayabildiklerini vurgulamıştır²⁰. Böylelikle

¹⁶ Bu yaklaşım "iyiyi halkla, kötüyü elitlerle" özdeşleştirerek popülizmi "Maniheist bir söylem" olarak algılar (Hawkins, 2009: 1042). Popülist söylemlerin ampirik olarak ölçülebilir hale getirilmesi bu yaklaşımın temel hedefidir. Moffitt'in de aktardığı gibi popülizmi söylem yaklaşımı ile kavrayanlar "belirli siyasal ifade örneklerinin dereceli bir özelliği olarak görürler". Siyasi aktörler söylemleri bağlamında bu yaklaşıma "az ya da çok popülist olarak olabilirken, ideolojik ve stratejik yaklaşımda ya popülisttir ya da değildir" (2020: 43).

¹⁷ Son yıllarda özellikle Benjamin Moffitt tarafından geliştirilmeye ve çerçeveselendirilmeye çalışılan bu yaklaşım siyasal üslubu "yönetim alanından gündelik hayata uzanan bir biçimde siyasal içine alan iktidar alanını yaratmak ve yön vermek için kullanılan izleyicilerin maruz kaldığı somutlaşmış ve sembolik olarak dolaylanmış bir performans repertuarı" olarak kavramsallaştırarak siyasal bir üslup olarak popülizmin temel özellerinin "elit karşısında halka başvurmak", "kaba tavırlar" sergilemek ve "kriz, çöküş ve tehdit" performansları olduğu düşünür (Moffitt, 2020: 66-76).

¹⁸ Laclau'nun buradaki konumunun "radikal" olarak nitelenerek diğer hâkim yaklaşımlardan ayrılabilceğini de not etmek gerekir. Ateş'in de belirttiği üzere, hiç şüphe yok ki Laclau'da popülizm halkı inşa etmenin politik mantığıdır. Kuramında önemli bir yer tutan eklemleme politik düzeyde bir mücadeleyi gerektirir ve popülizm toplumun kendini yeniden kurmasının yolu ise "artık politikanın ta kendisidir". Yine de, diğer hâkim yaklaşımlardan farklı olarak "popülizm politik analizin nesnesi değil, politik olanı inşa etmenin yoludur". Popülizmi ideoloji, strateji, söylem, tarz/üslup olarak gören yaklaşımların "halkı verili/nesnel bir kategori olarak düşünmeye" meyletmesi, popülizmi siyasal mantık olarak kavrayan yaklaşımlara göre halkı inşa etmenin, dolayısıyla politikanın "bizatihi kendini iptal etmektedir" (2018: 55).

¹⁹ Metindeki ifade şu şekildedir: "Bizlerin kasıtlı olarak/bilerek dışarıda bıraktığımız bir kavramsal yaklaşım olduğu dikkat çekici bir husustur: ekonomi temelli tanımlamalar. Aslında, popülizm anlayışlarındaki farklılıklarına rağmen, Mudde, Weyland ve Ostiguy popülizmin belirli tipteki ekonomi politikaları temelinde tanımlanmaması gerektiği görüşünü paylaşmaktadır" (Kaltwasser et al., 2017: 14, vurgu yazara aittir). Editörler, pek de tartışmaya girmeden, bu tarz tanımlamaların popülizmi solcu ve kapsayıcı şekilleri ile sınırlandırırken, günümüz dünyasında çeşitli bölgelerde baskın olan sağcı ve dışlayıcı popülizm ifadelerini kavrayamadığını iddia etmektedirler.

²⁰ Mudde (2017: 28) kendisi ile özdeşleşmiş düşünsel yaklaşımın "özellikle ampirik siyaset bilimi disiplininin Avrupa popülizmi üzerindeki çalışmalarında gittikçe başat bir pozisyon kazandığını" ileri sürmüştür.

- araştırmacılar özellikle niceliksel ve yer yer niteliksel içerik analizi yoluyla siyasal kişiliklerin mesajlarındaki, söylemlerindeki ve seçim bildirgelerindeki popülizm derecesini ölçmeye başlamışlardır²¹.
- Literatürde popülizmin arz-temelli açıklamalarından (siyasal aktörler, partiler, parti sistemindeki değişimlere dikkat çeken ve yurttaşların mukavemetinin özellikle liderler tarafından nasıl araçsal hale getirildiğine vurgu yapan) talep-temelli açıklamalarına²² (toplumsal hoşnutsuzluk, seçmenlerin talepleri ve değerlerinin popülizme kitlesel desteğin temel kaynağı olduğu düşüncesi) doğru bir kayışın varlığı söz konusudur. Her ne kadar seçmenlerin popülist olup olmadıkları ve/veya popülizme destek verip vermedikleri konusundaki çalışmaların sayısında bir artış dikkat çekse de²³, henüz bu alanda yeterince ilerleme olduğunu söylemek zordur.
 - Çağdaş popülizm literatürüne katkı yapma noktasında medya ve iletişim çalışmalarının ciddi bir etkisi söz konusudur. Özellikle popülizme söylem, üslup/tarz olarak yaklaşan çerçeveler için daha da geçerli olacak şekilde popülizmin "bir siyasal iletişim" olarak algılanması, medya ve ilgili tartışmaları çağdaş popülizm olgusunun temel bir boyutu haline getirmiştir. Waisbord'un da vurguladığı gibi "medya ve iletişim konularını irdelemeden, çağdaş popülizm olgusunun esaslı bir şekilde anlaşılabilmesi pek mümkün görünmemektedir" (2019: 221). Siyasal aktörlerin takipçilerine doğrudan, aracısız bir şekilde seslenebilmesini sağlayan internet ve sosyal medya ağlarının ortaya çıkması ve yaygınlaşması da popülizm ve iletişim arasındaki ilişkinin çalışılması açısından oldukça kritik bir etkiye sahiptir (Heinisch et al., 2017: 8). Popülizmin iletişimsel bir olgu olarak kavranması operasyonel hale getirme/ölçülebilir kılma girişimlerini kolaylaştırdığı gibi, temel ilgiyi "popülizm ideolojisini nelerin oluşturduğundan bu ideolojinin nasıl iletişime geçtiğine" kaydırmıştır (de Vreese et al., 2018: 425).
 - Bir diğer eğilim ise, iktidarda popülizm olgusunun giderek daha çok çalışılan bir konu olmasıdır. Tabii ki bu tercihin arkasındaki esas neden birçok popülist olduğu düşünülen partinin iktidara erişmesi veya hükümetler içerisinde yer almasıdır. Uzun yıllar popülizmin temelde muhalefet ile ilişkilendirilen bir konu olduğu

²¹ *Guardian* gazetesi ile işbirliği içerisinde *Team Populism* denen bir grup popülizm çalışanı akademisyen tarafından hazırlanan *Küresel Popülizm Veritabanı (Global Populism Database)* 40 ülkeden 140 liderin 2000 ile 2018 yılları arasındaki popülist söylemlerini ölçmektedir (Lewis et al., 2019; Hawkins et al., 2019).

²² Inglehart & Norris'e göre popülizmin talep-temelli açıklamaları arasında en çok tarafar bulan iki açıklama "ekonomik eşitsizlik/güvensizlik" ile "kültürel tepki" (cultural backlash) yaklaşımlarıdır. Ekonomik eşitsizlik/güvensizlik yaklaşımı dikkatleri artmakta olan gelir adaletsizliğinin, örgütlü işçi sınıfının ve iş güvencesinin aşınmasının ve neoliberal kemer sıkma politikalarının kitlesel bir hunc yaratıp, güvencesiz toplumsal grupların müesses nizam karşısı ve yabancı düşmanı söylemelere yakınlaşmasına çekmektedir. Kültürel açıklama ise, popülist parti ve liderlere olan desteği kültürel değişim sürecine bir tepki olarak okumaya eğilimlidir. Özellikle daha yaşlı kesimlerde, erkeklerde, daha az eğitimlilerde ve gelenekselcilerde yaygın olan bu kültürel tepki uzun dönemli değerler değişimi sürecine karşı nostaljik bir sığınma yeri aramaktadır. Inglehart & Norris kültürel tepki yaklaşımının daha açıklayıcı olduğunu ileri sürmektedir (2016: 2, 13, 16).

²³ Önemli örnekler olarak, bakınız Akkerman et al., 2014; Spruyt et al., 2016.

düşünülrse (Meny & Surel, 2002; Taggart, 2000), bu gelişme gözlemleri ve araştırmaları iktidardaki aktörlerin siyasal sistem içerisinde kendilerini söylemsel olarak nasıl konumlandığı, hükümet, parti sistemleri ve siyasa-yapım süreçlerine nasıl bir etkide bulduklarını anlamaya yönlendirmiştir (Heinisch et al., 2017: 7). Daha önemlisi, iktidardaki popülist olduğu düşünülen aktörlerin demokrasi ile olan ilişkisi yeniden daha ciddi bir şekilde ele alınmaya başlanmış ve bu çerçevede popülizmin özellikle liberal demokrasi ile olan ilişkisi üzerinde (bir tehdit, bir sapma, anomali gibi) durulmuştur.

Savunucuları tarafından bir nevi çağdaş literatürün katkısı olarak değerlendirilen bu eğilimler üzerinde eleştirel değerlendirmeler ise analitik olmak açısından dört büyük grup altında değerlendirilebilir. İlk ve öncelikle, popülizm kavramının çok sık ve aşırı/enfasyonist bir kullanım içerisine girdiği, bir araya getirilmesi hiç de kolay olmayan, hatta taban tabana zıt örnekleri kapsayan şemsiye bir kavram olarak kullanılması sonucu, tarihsel süreçteki analitik değerini yitirdiğini ve bu kavramın ya sosyal bilimler çalışmalarından tamamen silinmesi ya da artık popülizm çalışmalarını aşmak veya ötesine geçmek gerektiği dile getirilmiştir (aktaran Jäger, 2020). İkinci olarak ve aslında ilk grup ile paralel düşüncelere sahip eleştirel görüşler, çağdaş literatürün popülizm kavramını bir "paravan" olarak kullandığını, aslında bu kavram yolu ile faşizm, neofaşizm ve post-faşizm tartışmalarını gölgelediğini ve özellikle aşırı sağ hareketleri daha sempatik göstermek ve yer yer meşrulaştırmak için popülizm gibi daha yumuşak bir kavramı öncelikle ileri sürmektedir (Foster, 2017; Brown & Mondon, 2020). Üçüncü bir düşünce ise çağdaş literatürde popülizm kavramının özellikle neoliberalizm yanlıları tarafından aşırı sağ ile radikal sol arasında bir bütünleştirme girişimi amacıyla kasıtlı olarak tedavüle sokulduğunun altını çizmektedir. Böylelikle neoliberal merkez politiklardan her sapma, içeriğine bakılmaksızın eşit bir tehdit olarak ortaya konulmaktadır (Löwy, 2019). Aslında bu düşünce siyasal meşruiyet için siyasal spektrumdaki aşırı pozisyonların dışlanması gerektiğini söyleyen ve merkez politiklardan her sapmanın bir aşırılık olarak değerlendirildiği (D'Eramo, 2013) "aşırılıklar teorisi" (*theory of extremes*) ve komünizm ile faşizm arasındaki benzerliklerin vurgulanmasına yarayan "at nalı teorisi/modeli" (*horseshoe model*) düşüncesi ile de paraleldir.

Bu genel değerlendirmelere ek olarak, bu çalışmanın da katıldığı dördüncü bir çerçeve ise, D'Eramo (2013), Jäger (2017) ve Stavrakis & Jäger (2018)²⁴'in ayak izlerini takip ederek söylemek gerekirse, popülizm üzerindeki çağdaş literatürün aslında pek de yeni

²⁴ Stavrakis & Jäger (2018) Jan-Werner Müller'in "What is Populism" (Popülizm Nedir?, Çev. Onur Yıldız, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017) ve Cas Mudde & Cristobal Rovira Kaltwasser'in "Populism: A Very Short Introduction" (Popülizm: Kısa Bir Giriş, Çev. S. Erdem Türköz, Ankara: Nika Yayınevi, 2019) çalışmalarının çağdaş popülizm literatüründeki "yeni akımı" oluşturduğunu (s. 547), aralarındaki farklılıklara rağmen her iki çalışmanın da popülist ideolojinin çekirdeğinde "ahlakçılık/ahlakilik" olduğunu ileri sürdüğünü savlamaktadır. Stavrakis ve Jäger'e göre hem Müller hem de Mudde ve Kaltwasser, Soğuk Savaş çoğulcuları ve özellikle de Richard Hofstadter'in etkisiyle oluşturulmuş olan popülizmin "ahlaki olarak mutlakiyetçi" (halka ahlaki bir üstünlük tanımak) olduğu düşüncesini popülizm ile (liberal) demokrasi ilişkisi içerisinde yeniden üretmektedirler (2018: 552, 558).

olmadığının altını çizmektedir. Popülizm kavramının tarihsel evrimini ele aldığı çığır açıcı çalışmasında D'Eramo (2013) Soğuk Savaş dönemi Liberalleri tarafından başlatılan "tarihsel revizyonizm" çalışmalarının - 19. yüzyıl Amerikan Halkçı Parti deneyiminin "ilerlemeci ve demokratik" olduğu düşünceleri üzerindeki tartışmaların- dönüm noktasını teşkil ettiğini öne sürer. Arthur Schlesinger, Richard Hofstadter ve Daniel Bell gibi düşünürlerin etkisi altındaki tarihsel revizyonizm düşüncesi 19. yüzyıl Amerikan popülizmini "faşist eğilimli" olarak tanımlamaya başlamıştır. D'Eramo özellikle Hofstadter'in etkisi ile birlikte popülizm kavramının "faşist eğilimler barındırdığı, doğal olarak otoriter bir yönelime sahip olduğu, Yahudi-karşıtlığını içerdiği" gibi oldukça pejoratif ve olumsuz bir içerik kazandığına dikkati çeker. D'Eramo'ya paralel bir yaklaşım içerisinde olan Jäger (2017: 314-315) bu dönemde Amerikan çoğulcularının hakimiyetinde, popülizmin beş (5) farklı anlam kazandığını ileri sürmekte ve bu kavrayışların halen çağdaş literatür açısından etkilerini tartışmaktadır. Jäger'e göre bu dönemin kavrama eklediği anlamlar şu şekilde sıralanabilir: 1) siyasal tarz/üslup olarak anlaşılan popülizm (halkı siyasal meşruiyetin yegâne kaynağı olarak gören retorik dolayısıyla anti-elitizm çağrılarında yaklaşmakta ve demagogluk ile neredeyse eşanlamlı hale gelmekte), 2) plebisiter bir yönelim olarak popülizm (doğrudan demokrasiye yönelik bir talebi işaret ettikçe liberal demokrasinin temsili kurumlarına düşman olarak resmedilmekte), 3) kültürel-statüsel bir tepki olarak popülizm (toplumsal eylem için özel güdülerin ve statüsel kaygıların rasyonel karar almaya göre daha öncelikli hale geldiği bir siyasal ideolojiyi temsil etmekte), 4) bir kitle hareketi olarak popülizm (modernleşme sürecindeki patolojik/hastalıklı bir durumu örneklemekte) ve 5) siyasal kültür/gelenek olarak popülizm (kırsal bir romantizm ve anti-entelektüel duygular ile nostaljik bir yönelim barındıran, kozmopolitliğe ve finansal seçkinlere düşmanlık göstermekte).

D'Eramo'ya göre bu tartışmalardan çıkan önemli bir sonuç, popülizm kavramının günümüze kadar devam edegelen bütün negatif çağrışımlarını 1960'ların sonunda edindiği ve bu düşüncelerin o tarihten beri uluslararası akademi dünyasında hegemonik yaklaşım olarak işlev gördüğüdür. Bu şekilde ele alınan popülizm anlayışının Soğuk Savaş dönemi "totaliterler" (Nazizm ve Sosyalizm) tehlikesi düşüncesinin genel çerçevesine olan uyumluluğu ve bu açıdan işlevselliği de dikkat çekmektedir. Zira bu tarihsel bağlamda kapitalist toplumların liberal-demokratik yönetim anlayışına her türlü muhalefet, hangi yönden gelirse gelsin, "illiberal" ve "totaliter" eğilimler olarak değerlendirilmiştir (Foster, 2017). Sovyetler Birliği'nin çökmesini takiben totaliter eğilimlere karşı liberal-demokratik devletlerin "yegâne siperler" olarak neredeyse evrensel bir kabulünün yaygınlaştırılmaya başlandığı görülür. Yine de D'Eramo Soğuk Savaş dönemi "ikiz totaliterler" tehdidi söyleminin 1990'lardan itibaren "aşırılık teorisi" düşüncesine taşındığını ve bu düşüncenin de popülizmi "merkeze karşı karşıt aşırılıklar" ikiliği içerisine yerleştirdiğini ileri sürer.

1980'lerden itibaren belirgin bir şekilde etkisini artıran, neoliberal bir şekilde yeniden yapılanmış olan kapitalizmin "merkez" kavramını yeniden tanımladığı bilinen bir husustur. Merkezin bu bağlamda nereye denk geldiği ve merkeze eşlik eden, hâkim olan üç (3) eğilim D'Eramo tarafından şu şekilde sıralanır: 1) toplumsal sınıfların ve sınıf mücadelesi söyleminin hâkim söylemde neredeyse yok olması, 2) negatif iktidar düşüncesinin ve bu

çerçeve de en önemli iktidar odağı olarak görülen piyasanın iktidarının ciddi derecede artması ve 3) demokratik karar alma süreçlerinin önemli bir derecede daralması. Bu genel iklim içerisinde, merkez eğilimlerden her sapma "sorumsuzluk" ve "popülist" olarak etiketlenmektedir: "Ne zaman neoliberal düzen, kemer sıkma politikaları ve toplumsal eşitsizlikleri ile birlikte, bir norm olarak kurgulanırsa bu düzene bütün muhalefet otomatik olarak popülist olmaktadır" (D'Eramo, 2017; aktaran: Traverso, 2019). Başka bir şekilde, Wallerstein'ın ifadeleri ile söylemek gerekirse "modern siyasette 'aşırı' popülist olarak damgalanabilecek her şey"e indirgenmiştir (2016: 108).

Bu pejoratif popülizm algısı, Jäger'e göre hala canlıdır ve günümüzde de Jan-Werner Müller, Nadia Urbinati ve Cas Mudde gibi popülizmi ve çoğulculuğu birbirine karşıt gören çağdaş düşünürlerin çalışmalarında yeniden üretilmektedir. Popülizm aracı kuruluşların dolayımını kabul etmeyerek ve anayasal düzenlemeleri ayak bağı olarak görerek, liberal demokratik siyaset anlayışına ve çoğulcu düşünceye temelden bir tehdit olarak sunulmaktadır. Bu literatürün 1950'li ve 1960'lı yıllarda Amerikan çoğulcularının ve tarihsel revizyonizm okulunun savlarından bir farkı varsa, o da çağdaş literatürde -daha önceki dönemlerde çoğunlukla yanlış bir şekilde ele alınsa da- popülizm olgusunun arkasındaki toplumsal gruplar/sınıflar aramak gibi vurguların artık söz konusu olmadığıdır.

4. Çağdaş Popülizm Literatürünün Değerlendirilmesine Bir Katkı

Çağdaş popülizm literatüründe ön plana çıkan eğilimlerin (düşünsel yaklaşımın hegemonyası, ampirik çalışmaların yaygınlaşması, talep-temelli yaklaşımların daha ciddiye alınması, iktidarda popülizm araştırmalarının önem kazanması ve merkez liberal politikarlardan her bir sapma söyleminin popülizm olarak etiketlenip, tehdit olarak algılanması) başlı başına önemli katkılar olarak değerlendirilmesi yaygın kanı olsa da, aslında bu katkıların literatür açısından bir nevi Pirus Zaferi olarak görülmesi gerektiği bu çalışmanın önemli bir gözlemidir. Zira tarihsel bağlamından koparılmış, liberal ve ampirik siyaset bilimi geleneğinin başını çektiği çağdaş popülizm literatürü hem 1950 ve 1960'lar popülizm anlayışını yeniden üretmekte hem de popülizm kavramının özgül tarihsel/toplumsal bağlamlarını yeterince dikkate almamaktadır. Oldukça dar bir siyaset anlayışını takip eden hâkim yaklaşımlar popülizmi temelde liderlerin söylem, performans ve seferberlik çabalarında görmektedir.

Genelde sosyal bilimlere özelde ise siyaset bilimini ilgilendiren temel tartışma konusunun Russell'in (2004[1938]: 4) ve Bottomore'un (1987: 1) ifadeleriyle 'iktidar olgusunu anlamak' olduğu kabul edilirse, bu çalışma popülizm tartışmalarının aslında bir anlamıyla iktidar olgusunu ve ilişkilerini tartışmak olduğunu düşünmektedir. Her ne kadar çağdaş literatürdeki "iktidarda popülizm" tartışmaları popülizm ile iktidar ilişkilerini ele alıyor gibi görünse de popülist iktidar ilişkilerinin toplumsal olarak yapılandırılmış (*socially structured*) doğası hakkında büyük bir oranda sessiz kalmaktadır. Günümüz literatüründeki hâkim yaklaşımlar popülizmi "yalnızca iktidara gelme ve iktidarda kalma fenomeni" (Baykan, 2021: 14) olarak anlamaya eğilimlidir. Bu açıdan "Büyük Siyaset" ve makro-iktidar ilişkileri, o da toplumsal olarak yapılandırılmış bir şekilde değil daha çok toplumsal

olarak biçimsiz ve/veya kişilerarası rastlantısal bir ilişki temelinde, temel uğraş alanları olarak görünmekte ve iktidarın gayri resmî ve gündelik hayata dair biçimleri üzerinde yeterince durulmamaktadır (Baykan, 2018: 8). Yine, hâkim yaklaşım(lar) "popülizmin toplumsal/tarihsel bağlamı" hususunu yeterince ciddiye almamaktadır²⁵. Bu çerçeveden bakılınca, bu makale Göran Therborn'un çığır açan çalışmasından hareketle çağdaş literatürün değerlendirilmesinin oldukça yararlı bir açılım sağlayacağına inanmaktadır.

Therborn (1976: 3-16) toplumda iktidar olgusuna dair temel yaklaşımları ele alırken üç farklı çerçeveden bahsedebileceğini düşünür. Onun ifadesiyle "öznelci (*subjectivist*) yaklaşımlar" daha çok iktidarın dağılımını araştırmış, iktidarın öznelerini anlamaya yoğunlaşmış ve temel araştırma sorularını "üzerinde iktidar (*power over*)" anlayışından - kimin kimler üzerinde iktidarı var gibi - türetmiştir. Therborn'a göre öznelci yaklaşımlar liberal siyasal ideoloji/teori içerisinde kalan bir düşünce çerçevesi olarak demokrasinin liberal anlayışını başlangıç noktası olarak kabul eder ve hâlihazırdaki durumun bu anlayışa uyup uymadığını sorgular. Therborn bu yaklaşım uyarınca toplumsal iktidar ilişkilerinin kişilerarası ilişkiler olarak düşünüldüğünü ancak iktidar ilişkilerinin tesadüfen mi ortaya çıktığını sorgulamamasını önemli bir eksiklik olarak görmektedir. Bir diğer eksiklik olarak "yönetenler yönettikleri zaman ne yaparlar" tartışmasında öznelci yaklaşımlar "iktidar konularını sürdürmek" dışında bir cevap üretmemekte ve toplumsal değişimi açıklama noktasında eksik kalmaktadır.

Öznelci yaklaşımlar çerçevesinden bakılınca, çağdaş popülizm literatürü popülist iktidar ilişkilerinin "öznelerinin" veya Moffitt'in (2020: 85-6) ifadesi ile söylemek gerekirse "popülizmin icracılarının" kim olduğu ile ilgili ciddi bir birikim oluşturmuştur. Liderler, partiler ve hareketler arasından son tahlilde popülizmi icra edenin liderler olduğu düşünüldüğünde, esas ilgi alanını liderlere odaklar. Popülist liderleri anlama ve açıklama konusunda karizmatik liderlik, lider ile takipçileri arasındaki dolaylı ilişki ve liderlerin halk ile kurduğu özdeşlik (halkının vücut bulmuş hali olması ve halkı ancak kendisinin temsil edebileceği iddiası) sıklıkla ele alınan noktalar olagelmıştır. Lider ile yurttaşlar arasındaki dolaylı ve özdeşlik ilişkilerinin "popüler öznelliğe" (*popular subjectivity*) etkisine dikkat çekmeye çalışan Roberts (2015: 681-2), "popülizmin toplumsal hareketliliğin kanallarını, ritimlerini ve örgütlenme biçimlerini denetim altında tutan hâkim kişilikler tarafından popüler öznelliğe el konması" olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede, liderin özne/fail konumu yükseltirken, halkın öznelliği yeterince tartışılmamakta ve/veya lidere

²⁵ *Finchelstein'a göre siyaset bilimi mahreçli modern kuramsal tartışmalarda, popülizme "tarih-ötesi" bir fenomen gözüyle bakılması yaygın bir eğilimdir. Popülizm olgusuna "modern tarihsel sürecin bir sonucu, devam eden tarihin bir parçası olarak bakmak" yazara göre popülizm anlayışımıza önemli katkılar sağlayabilecekken, çağdaş popülizm teorilerinde "bir tarih eksikliği" söz konusudur. Finchelstein, popülizmin savaş sonrası modern otoriter tarihine eğilmemek gibi siyaset teorisinde gözlenen genel eğilimin faşizm tartışmalarını resmin dışında tutma arzusunun bir göstergesi olarak değerlendirilebileceğini düşünür (2019: 48, 49, 51, 143). Toprak (2013: 31-2) da 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren popülizm üzerine gelişen yazında tekil örneklerden öte genele ağırlık veren "kuramsal-toplumbilimsel" yaklaşımların "somut-tarihsel" yaklaşımlara oranla "a-historik" ya da "anti-historik" olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir.*

havale edilmektedir²⁶. Günümüzün yükselen popülizm anlatılarında politik teolojik temaların güçlü bir şekilde görüldüğünü öne süren Türk ise (2019: 17-8), popülist liderlerin "kurtarıcı, Tanrı'nın görevlendirdiği, mesihsel kaderi gerçekleştiren"ler olarak değerlendirilmesini tesadüf bulmamaktadır.

Popülist iktidar ilişkilerinin performatif bir boyutunun da olduğu düşünüldüğünde, liderler üzerindeki ilgi aynı zamanda liderlerin aksanını, beden dilini ve kılık kıyafetlerini de dikkate almak gerektiğine hükmeder. Özellikle Pierre Ostiguy'un (2017) katkıları ile bilinen "yüksek-alçak siyaset" ayrımı sonucunda kaba tavırlara, argo kullanımına ve çığ zevklere sahip olmak gibi özellikler de popülist liderler ile birlikte düşünülmeye başlanmıştır.

Therborn'un ikinci çerçevesi ise iktidarın birikimi ve bu çerçevede birikmekte/artmakta olan iktidar ile ne yapılacağı temel sorusundan hareket eden "iktisadi (*economic*) yaklaşımlar" olarak bilinmekte ve bu yaklaşımlardaki temel soru ise "e-yönelik iktidar (*power to*)" üzerinden kurgulanmaktadır. Liberal ekonomik teori içerisine kendini yerleştirdiği düşünülen bu yaklaşımlarda kritik olan husus "kimin iktidarı var değil, ne kadar iktidar" sorusudur. İktidar ile ne yapılacağı sorusuna cevap olarak, iktisadi yaklaşımların "daha sosyolojik" olan çeşitleri temelde "kolektif hedeflerin gerçekleştirilmesi"ne ve "daha faydacı" olan çeşitleri ise temelde "faydayı azamileştirme"ye dikkat çekmektedir. Therborn'a göre iktidar ilişkilerinin içerisinde işlerlik kazandığı toplum biçimi bu yaklaşımın ilgisinin dışında gözükmemektedir.

İktisadi yaklaşımlar açısından değerlendirildiğinde, popülist iktidar ile ne yapılacağı veya Müller'in (2017: 59) not ettiği şekilde "popülistler ne yapar" sorusu belirginlik kazanır. Literatürde popülist liderlerin artan iktidarı ya Donald Trump'ın seçim sloganındaki gibi "yeniden ulusu büyük yapmak", ya Brexit kampanyasında görüldüğü üzere "yeniden ülkenin kontrolünü ele almak" ya da belirli popülizm örneklerinde görüldüğü üzere, özellikle küreselleşme sürecinde ekonomi ve sosyal politika alanlarında egemenliğini kaybetmiş, imparatorluk mirasına sahip kimi ülkelerdeki söylemde olduğu gibi "eski altın günlere geri dönmek" (Geiselberger, 2017: 10) kolektif hedefleri üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu gibi hedeflere ulaşmadaki başarısızlık ise, sürekli bir mağduriyet söylemine ve iç-dış düşmanların eylem ve isteklerine bağlanır (Müller, 2017: 60).

Aslında dikkatle bakıldığında, Appadurai'nin de vurguladığı gibi, popülist iktidar ilişkileri ile ne yapılacağı hususunda günümüz bağlamında hayati bir özellik "ulusal egemenliğin krizde olduğu bir dönemde" iktidar isteğidir. "Yabancı yatırımcıların, küresel anlaşmaların, uluslararası finansın, işçi hareketliliğinin ve sermayenin esiri olmuş ulusal ekonomilerini tam olarak kontrol edemeyeceklerinin farkında" olan popülistler "ülkelerinin

²⁶ Anton Jäger (2018) tarafından aktarılan şu diyalog, lider ile halk arasındaki ilişkiye dair önemli noktalara işaret etmesi bakımından çok aydınlatıcıdır: "1990'ların sonlarında, Hollandalı popülist politikacı Pim Fortuyn yandaşları, Fortuyn için oy vermelerinin nedeni olarak politikacının 'Aklımızdan geçenleri söylüyor' sloganını göstermişti. Bu akıllarından geçenin tam olarak ne olduğu sorulduğunda ise Fortuyn'un seçmeninin yanıtı tedirginlik vericiydi: 'Fortuyn ne söylüyorsa o, tabii ki'".

kültürel arınma yoluyla küresel anlamda siyasi bir güce dönüşeceğini vaat ediyorlar" (2017: 21-2).

İktisadi yaklaşımlar açısından kritik olan meselenin "kimin iktidarı olduğundan öte ne kadar iktidar" olduğunu belirtmiştik. Çağdaş literatür açısından bakıldığında, "ne kadar iktidar" sorusu özelinde Ivan Krastev'in dile getirdiği popülistlerin "muğlak olmayan bir zafer" talep ve vaat etmeleri (2017: 99) dikkat çekmektedir. Bu düşünce liberal demokrasilerde galiplerin tam ve nihai bir zafer sağlayamamaları uyarınca, popülistlerin güçler ayrılığına, mahkemelere, basın organlarına ve sivil toplum kuruluşlarına beslediği husumeti de anlama açısından önemli bir gözlem olarak görülmektedir.

Therborn üçüncü olarak iktidar ilişkilerinin içerisinde şekillendiği tarihsel ve toplumsal bağlamı önceleyen, ilk sorusunun nasıl bir toplumda yaşıyoruz olduğunu düşündüğü "diyalektik-materyalist" yaklaşımlardan bahseder. Diğer iki kategori ile karşılaştırılarak söylenirse, *power to* ve *power over* arasında yapılan ayrımların iki farklı gerçekliğe tekabül etmekten ziyade "bütünleşik ve tek bir olgu" olan toplumsal iktidar ilişkileri kavramının iki farklı analitik boyutu olarak düşünülmesi²⁷ gerektiğini ima eder. Toplumsal iktidar ilişkilerinin çözümlenmesinde bu ayrımlar analitik değerlerini korusa da gerçekliğin açıklanması, anlaşılması ve dönüştürülebilmesi bağlamında daha geniş iktidar ilişkileri ile birlikte düşünülmediğinde yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Bu açıdan bakılacak olursa, bu çalışma bu yaklaşımın daha çok "iktidarın nereden türediği (*power from*)" analitik çerçevesi olarak ele alınabileceğini ileri sürmektedir. Üretim ilişkilerinin tarihsel bağlamı ve devletin toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi üzerindeki etkisi diyalektik-materyalist yaklaşımlarda önemli araştırma alanlarıdır. Bob Jessop (2004: 7-8) tarafından ortaya konulan analitik çerçeveyi takip ederek, bu tarz bir anlayışın popülist iktidar ilişkilerinin analizi açısından katkıları şu şekilde özetlenebilir:

İlkin ve öncelikle iktidar ilişkilerini toplumsal yapının derinlerindeki temellerine değinmeyen, sadece ve sadece kişilerarası bir olgu olarak ele alınmasından öte, sınıf ilişkileri ve tahakkümünün dışı vurduğu bir toplumsal ilişki olarak ele almak önemlidir. Böylelikle öznelci yaklaşımların popülist iktidar ilişkileri açısından aktörler ve özneler üzerindeki ilgisi, kişisel özellikler ve rastlantısallıktan öteye geçerek toplumsal olarak yapılandırılabilir.

İkinci olarak popülizm ve iktidar ilişkilerini çerçeveleyen toplumsal bağlam - devamlılıkları ve kopuşlarıyla birlikte - siyaset, ekonomi ve ideoloji arasındaki karmaşık ilişkiler yumağı içerisinde çözümlenmelidir. Böylelikle son zamanlarda popülizmin münhasıran siyasal bir olgu ve ikinci kuşak çalışmalarındaki vurguda görülebileceği üzere münhasıran ekonomik bir olgu olduğu iddiaları yerine, popülist iktidar ilişkilerinin daha karmaşık ve siyasal, ekonomik ve ideolojik boyutlarına gereken önemi veren analizlerine ihtiyaç vardır.

²⁷ Bu çıkarımı Pamela Pansardi'nin (2012) *power to* ve *power over* kavramları üzerinde üretilen akademik çalışmaların müktesebatını çıkardığı metnine dayanarak yapıyorum.

Üçüncü nokta ise, bir toplumsal ilişki biçimi olarak iktidar ilişkilerinin kırılğan doğası ve sürekli bir yeniden üretime ihtiyaç duyduğu unutulmamalıdır. Popülist iktidar ilişkilerinin verili ve sabit olduğu düşünülmemeli, değişen sınıf ilişkilerine, değişen birikim modellerine ve kapitalizmin krizlerine dayalı olarak sürekli bir mücadele alanı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Son olarak ise, strateji ve taktikler popülist iktidar ilişkilerinin çözülmesi hususunda önemli olmakla birlikte, bunlar belirli dönem ve bağlamlara yerleştirilerek incelenmeli ve toplumsal yapıdan bağımsız bir şekilde başlı başına siyaset ve iktidara erişmenin yolu olarak düşünülmemelidir. Hangi şartlar altında hangi stratejilerin daha mümkün hale geldiği üzerine dikkatle eğilmeli ve belirli bir strateji ve taktiğin tarihsel koşullardan bağımsız bir olgu olmadığı hatırlardan çıkarılmamalıdır.

Çağdaş popülizm literatürünün popülist iktidar ilişkilerinin içerisinde şekillendiği toplumsal yapı ve bağlam konusundaki sessizliği, belki de onun en zayıf kaldığı alandır. Popülizm olgusunun toplumsal sınıf mücadelesinden, neoliberal bir şekilde yeniden yapılanmış kapitalizmin krizlerinden ve küresel ekonomik yapılanmadan bağımsız bir olgu olarak ele alınması literatürün en dikkat çekici yönlerinden biridir. Bu noktada sosyo-ekonomik yaklaşımların genelde popülizmi anlama noktasında ihmal edilmesi de bu sonucun ortaya çıkması açısından tesadüf olmadığını göstermektedir. Liberal ve ampirik çağdaş siyaset bilimi geleneği popülizm olgusunun kapitalizm, neoliberalizm ve sınıf mücadelesi gibi düşünceler üzerinden ele alınmasını büyük bir oranda engellemiştir²⁸.

5. Sonuç

Popülizm gibi oldukça kaygan ve tartışmalı bir kavram üzerindeki tartışmalar çok eskiye dayanmakla birlikte, çağdaş literatürde bazı eğilimlerin ön plana çıktığı ve bu eğilimlerin hegemonik bir pozisyon kazandığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Günümüz kapitalizm koşullarında neoliberal düzene yönelik her türlü muhalefet, söylemsel benzerliklerine vurgu yapılarak ve içeriğinden bağımsızlaştırılarak, popülizm etiketi altında toplanmaktadır. Ek olarak güncel çalışmalar ekonomik, toplumsal ve ideolojik çerçeveden yalıtılmış bir siyaset anlayışı uyarınca, popülizmin münhasıran siyasal bir olgu olduğunu iddia etmekte ve böylelikle toplumsal ilişkilerin iktisadi temellerini ikincil plana itmektedir. Bu dar siyaset anlayışından türetilen iktidar düşüncesi ise popülizm çalışmalarını büyük oranda iktidarın öznelinin analizine yoğunlaştırmaktadır.

Sonuç olarak çağdaş popülizm literatürünün önemli katkıları ile birlikte iki temel eksikliğinden bahsedilebilir. İlkin ve öncelikle, popülizm kavramının siyaset bilimi

²⁸ Alanın klasik çalışması haline gelen Jan Werner Müller'in "Popülizm Nedir?" kitabında "neoliberalizm ifadesine sadece beş kez referans verilip, kapitalizm kavramının bir kez dahi kullanılmaması" Burtenshaw ve Jäger'e (2018) göre önemli bir gösterge olarak okunmalıdır. Yazarlar popülizmin yükselişinin iktisadi/ekonomik temellerinin yeterince ciddiye alınmamasının, liberallerin sınıf tartışmalarından kaçmasına ve merkez politikacıların popülist liderlere seçimlerde kaybetmesini temelde "yeterince tutkulu değildik" gibi ifadelerle açıklamasına imkân verdiğine işaret etmektedir.

açısından başlı başına akademik/entelektüel bir endüstri haline gelmesi, kavramın analitik değerini büyük bir oranda kaybetmesine yol açmıştır. Bu açıdan çağdaş literatür için bir Pirus Zaferi söz konusudur. İkincisi popülizm olgusunun tarihsel bağlamlarından kopartılarak ele alınması eğilimi sonucunda popülizmin bir zamanlar farklı çağrışımları ve anlamları içerisinde barındırdığı gözlemleri oldukça ikincil hale gelmiştir. Metaforik bir şekilde ifade etmek gerekirse, günümüzdeki liberal ve ampirik siyaset bilimcileri popülizm olgusunun bir zamanlar basit bir demagogluk anlamına gelmediğine, gayet devrimci girişimlere yön verdiğine ve doğal olarak faşist/otoriter eğilimli bir anlayış olmadığına ikna etmek, tamamen olmasa bile, büyük bir oranda imkansızdır.

Çağdaş popülizm literatürünün bu eksiklikleri hususunda bir öneri olarak popülizm çalışmalarının tarihsel olarak bağlamsallaştırılması ve (liberal ve ampirik) siyaset bilimi disiplininin siyasal iktisat ve siyaset sosyolojisi gibi disiplinler ile birlikte düşünülmesi faydalı olacaktır. Böylelikle tarihsel ve toplumsal bir bağlamda ele alınabilecek olan popülizm olgusunun ve içerisinde barındırdığı iktidar ilişkilerinin çözümlenmesi hâkim literatürün genellikle çalışmalarına dâhil etmediği toplumsal sınıflar ve kapitalizm gibi araçların da popülizm çalışmalarına geri getirilmesine yarayacaktır. Bu çalışma, çağdaş literatürdeki eleştirel görüşler ve özellikle Therborn ve Jessop'ın izinden giderek, böylesi bir çabanın popülizm ve iktidar ilişkilerinin birlikte düşünülmesinde analitik bazı açılımlarda bulunabileceğini ileri sürmüştür.

Kaynaklar

- Akkerman, A. et al. (2014), "How Populists Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters", *Comparative Political Studies*, 47(9), 1324-1353.
- Appadurai, A. (2017), "Demokrasi Yorgunluğu", içinde: H. Geiserberger (ed.), *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma* (17-29), İstanbul: Metis.
- Ateş, K. (2018), "Popülizm eleştirisinin eleştirisine giriş: Halkı savumak gerekir", *Birikim*, 353, 54-65.
- Baykan, T.S. (2018), "İdare-i maslahatçılıktan popülizme Türkiye'de duyarlı siyasal pratik: Popülizm yapıyorsun", *Birikim*, 353, 15-36.
- Baykan, T.S. (2019), "Türkiye'de ideolojik ve programatik olmayan parti-seçmen bağları üzerine kavramsal bir tartışma: Popülizm, personalizm, patronaj", *Toplum ve Bilim*, 147, 10-45.
- Baykan, T.S. (2021), "Deva, Gelecek Partisi ve Türkiye'nin sosyo-kültürel dönüşümü: Post-popülist muhafazakarlığın yükselişi", *Birikim*, 384, 12-31.
- Bekmen, A. & B.A. Özden (2021), "Bu Sayıda", *Toplum ve Bilim*, 155, 3-8.
- Bottomore, T. (1987), *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev. Erol Mutlu), Ankara: Teori Yayınları.
- Brown, K. & A. Mondon (2020), "Populism, the media, and the mainstreaming of the far right: The Guardian's coverage of populism as a case study", *Politics*, 41(3), 279-295.
- Burtenshaw, R. & A. Jäger (2018), "The Guardian's Populism Panic", *Jacobin*, <<https://jacobinmag.com/2018/12/guardian-populism-europe-cas-mudde-hillary-clinton-immigration-tony-blair>>, 23.04.2021.

- De la Torre, C. (2019), "Global populism: histories, trajectories, problems, and challenges", in: C. de la Torre (ed.), *Routledge Handbook of Global Populism* (1-27), London-New York: Routledge.
- De Cleen, B. & J. Glynos (2021), "Beyond populism studies", *Journal of Language and Politics*, 20(1), 178-195.
- D'Eramo, M. (2013), "Populism and The New Oligarchy", *New Left Review*, 82, <<https://newleftreview.org/issues/ii82/articles/marco-d-eramo-populism-and-the-new-oligarchy>>, 23.04.2021.
- De Vreese, C.H. et al. (2017), "Populism as an Expression of Political Communication Content and Style: A New Perspective". *The International Journal of Press/Politics*, 23(4), 423-438.
- Finchelstein, F. (2019), *Faşizmden Popülizme* (Çev. Ali Karatay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foster, J.B. (2017), "This Is Not Populism", *Monthly Review*, <<https://monthlyreview.org/2017/06/01/this-is-not-populism/>>, 23.04.2021.
- Frank, T. (2020), "We need to reclaim populism from right. It has a long, proud leftwing history", *Guardian*, <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/sep/12/we-need-to-reclaim-populism-from-the-right-it-has-a-long-proud-leftwing-history>>, 30.04.2021.
- Fuentes, J.F. (2020), "Populism: The Timeline of a Concept", *Contribution to the History of Concepts*, 15(1), 47-68.
- Geiselberger, H. (2017), "Önsöz", in: H. Geiselberger (ed.), *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma* (9-15), İstanbul: Metis.
- Gerbaudo, P. (2018), *Maske ve Bayrak: Popülizm, Yurttaşçılık ve Küresel Protesto*, (Çev. Diyar Saraçoğlu), İstanbul: Kafka Kitap.
- Hawkins, K.A. (2009), "Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective", *Comparative Political Studies*, 42(8), 1040-1067.
- Hawkins, K.A. & C.R. Kaltwasser (2017), "What the (Ideational) Study of Populism Can Teach Us, and What It Can't", *Swiss Political Science Review*, 24(4), 526-542.
- Hawkins, K.A. et al. (2019), "Measuring Populist Discourse: The Global Populism Database", *Paper presented at the 2019 EPSA Annual Conference in Belfast, UK, June 20-22*, <https://populism.byu.edu/App_Data/Publications/Global%20Populism%20Database%20Paper.pdf>, 24.04.2021.
- Heinisch, R.C. et al. (2017), "Preface", in: R.C. Heinisch et al. (eds.), *Political Populism: A Handbook* (5-8), Germany: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Houwen, T. (2011), "The non-European roots of the concept of populism", *Sussex European Institute Working Paper No 120*, <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-120.pdf&site=266>>, 23.04.2021.
- Inglehart, R. & P. Norris (2016), "Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash", *HKS Faculty Research Working Paper Series RWP16-026*, <<https://www.hks.harvard.edu/publications/trump-brexit-and-rise-populism-economic-have-nots-and-cultural-backlash>>, 23.04.2021.
- Jäger, A. (2017), "The semantic drift: Images of populism in post-war American historiography and their relevance for (European) political science", *Constellations*, 24, 310-323.
- Jäger, A. (2018), "Popülizm Savaşların Ön Saflarında", *Birikim-Güncel* (28 Haziran 2018).

- Jäger, A. (2020), "Populists, Producers and the Politics of Rentiership", *The Political Quarterly*, 91(2), 343-350.
- Jäger, A. & A. Borriello (2020), "Making Sense of Populism", *Catalyst*, 3(4), <<https://catalyst-journal.com/vol3/no4/making-sense-of-populism>>, 23.04.2021.
- Jessop, B. (2004), "Developments in Marxist Theory", in: K. Nash & A. Scott (eds.), *The Blackwell Companion to Political Sociology* (7-16), Oxford: Blackwell.
- Kaltwasser, C.R. et al. (2017), "Populism: An Overview of the Concept and the State of the Art", in: C.R. Kaltwasser et al. (eds.), *The Oxford Handbook of Populism* (1-24), UK: Oxford University Press.
- Krastev, I. (2017), "Çoğunlukçu Gelecekler", içinde: H. Geiselberger (ed.), *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma* (87-100), İstanbul: Metis.
- Laclau, E. (2005a), *On populist reason*, London: Verso.
- Laclau, E. (2005b), "Populism: What's in a Name?", in: F. Panizza (ed.), *Populism and the Mirror of Democracy* (32-49), London-New York: Verso.
- Lara, M.P. (2018), "A conceptual analysis of the term 'populism'", *Thesis Eleven*, 149(1), 31-47.
- Lewis, P. et al. (2019), "Revealed: the rise and rise of populist rhetoric", *Guardian*, <<https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2019/mar/06/revealed-the-rise-and-rise-of-populist-rhetoric>>, 23.04.2021.
- Löwy, M. (2019), "The far right: a global phenomenon", *International Viewpoint*, <<https://internationalviewpoint.org/spip.php?article5890>>, 23.04.2021.
- Meny, Y. & Y. Surel (2002), "The Constitutive Ambiguity of Populism", in: Y. Meny & Y Surel (eds.), *Democracies and the Populist Challenge* (1-21), UK: Palgrave Macmillan.
- Moffitt, B. (2020), *Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil*, (Çev. Onur Özgür), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mudde, C. (2004), "The Populist Zeitgeist", *Government and Opposition*, 39(4), 541-563.
- Mudde, C. (2017), "Populism: An Ideational Approach", in: C.R. Kaltwasser et al. (eds.), *The Oxford Handbook of Populism* (27-47), UK: Oxford University Press.
- Mudde, C. & C.R. Kaltwasser (2019), *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, (Çev. S. Erdem Türközü), Ankara: Nika Yayınevi.
- Müller, J.W. (2017), *Popülizm Nedir?*, (Çev. Onur Yıldız), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Müller, J.W. (2019), "Is This Really How It Ends? Democracy's Midlife Crisis", *The Nation*, <<https://www.thenation.com/article/archive/how-democracies-dies-how-democracy-ends-book-review/>>, 24.04.2021.
- Ostiguy, P. (2017), "Populism: A Socio-Cultural Approach", in: C.R. Kaltwasser et al. (eds.), *The Oxford Handbook of Populism* (73-97), UK: Oxford University Press.
- Panizza, F. (2005), "Introduction: Populism and the Mirror of Democracy", in: F. Panizza (ed.), *Populism and the Mirror of Democracy* (1-31), London-New York: Verso.
- Pansardi, P. (2012), "Power to and power over: two distinct concepts of power?", *Journal of Political Power*, 5(1), 73-89.

- Pappas, T.S. (2016), "Modern Populism: Research Advances, Conceptual and Methodological Pitfalls, and the Minimal Definition", *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, <<https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-17?print=pdf>>, 10.03.2023.
- Patnaik, P. (2017), "Differing Concepts of Populism", *International Development Economics Associates*, <<https://www.networkideas.org/themes/political-economy/2017/02/differing-concepts-of-populism/>>, 23.04.2021.
- Patnaik, P. (2020), *The Uses of 'Populism'*, <https://peoplesdemocracy.in/2020/0301_pd/uses-%E2%80%9Cpopulism%E2%80%9D?fbclid=IwAR0IMbw9rGEG2w9FIJA5KP4Pvs9Pmyqhugcbrh3VFZinWpGgTcy4cR-FwGk>, 23.04.2021.
- Roberts, K.M. (2015), "Populism, Social Movements and Popular Subjectivity", in: D. Dela Porta & M. Diani (eds.), *Oxford Handbook on Social Movements* (681-695), Oxford: Oxford University Press.
- Rooduijn, M. (2016), "Simply studying populism is no longer enough", *Nature*, 540, 317.
- Rooduijn, M. (2019), "State of the Field: How to Study Populism and Adjacent Topics? A Plea for both More and Less Focus", *European Journal of Political Research*, 58(1), 362-372.
- Russell, B. (2004[1938]), *Power: A new social analysis*, London: Routledge.
- Stavrakis, Y. (2017), "Discourse theory in populism research: Three challenges and a dilemma", *Journal of Language and Politics*, 16(4), 523-534.
- Stavrakis, Y. & A. Jäger (2018), "Accomplishments and limitations of the 'new' mainstream in contemporary populism studies", *European Journal of Social Theory*, 21(4), 547-565.
- Spruyt, B. et al. (2016), "Who Supports Populism and What Attracts People to It?", *Political Research Quarterly*, 69(2), 335-346.
- Taggart, P. (2000), *Populism*, Buckingham: Open University Press.
- Tarragoni, F. (2021), "Populism, an ideology without history? A new genetic approach", *Journal of Political Ideologies*, 2021, 1-22.
- Therborn, G. (1976), "What does the ruling class do when it rules? Some reflections on different approaches to the study of power in society", *Insurgent Sociologist*, 6(3), 3-16.
- Toprak, Z. (2013), *Türkiye'de Popülizm: 1908-1923*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Traverso, E. (2019), *The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right*, London-New York: Verso.
- Türk, H.B. (2019), "Kitle ve Lider İlişisini Politik Teoloji Üzerinden Yeniden Düşünmek", *Amme İdaresi Dergisi*, 52(2), 1-24.
- Ünüvar, K. (2018), "Tek ülkede popülizm", *Birikim*, 353, 6-14.
- Wallerstein, I. (2016), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*, İstanbul: Metis (5. Basım)
- Waisbord, S. (2019), "Populism as media and communication phenomenon", in: C. de la Torre (ed.), *Routledge Handbook of Global Populism* (221-234), New York: Routledge.
- Weyland, K. (2001), "Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics", *Comparative Politics*, 34(1), 1-22.
- Williams, R. (2018), *Anahtar Sözcükler*, (Çev. Savaş Kılıç), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalman, G. (1985), "Popülizm, Bürokratik-Otoriter Devlet ve Türkiye", *Onbirinci Tez*, 1, 16-69.